

Електронна бібліотека видань історичного факультету Харківського університету

Алатарцева О. Організація виховання в середніх освітніх закладах Росії XIX століття (на прикладі 3-ї Харківської гімназії) // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць молодих вчених. – Харків, 1997. – С. 4 – 7.

При використанні матеріалів статті обов'язковим є посилання на її автора з повним бібліографічним описом видання, у якому опубліковано статтю. Дана електронна копія статті може бути скопійована, роздрукована і передана будь-якій особі без обмежень права користування за обов'язкової наявності першої (даної) сторінки з повним бібліографічним описом статті. При повторному розміщенні статті у мережі Інтернет обов'язковим є посилання на сайт історичного факультету.

Адреса редакційної колегії:

Україна, 61077, Харків, пл. Свободи, 4,
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна,
історичний факультет. **E-mail:** istfac@univer.kharkov.ua

©Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна; історичний факультет

©Автор статті

©Оригінал-макет та художнє оформлення – зазначене у бібліографічному описі видавництво

©Ідея та створення електронної бібліотеки – А. М. Домановський; А. О. Баскакова

Організація виховання в середніх освітніх закладах Росії XIX століття (на прикладі 3-ї Харківської гімназії)

У системі освіти проблемі виховання завжди відводилась важлива роль. Актуальність цієї проблеми незаперечна, багато століть філософи, педагоги, історики зверталися до неї, намагалися розв'язати її через самовдосконалення особистості.

Звернемо увагу на деякі організаційні аспекти виховання в Росії XIX століття. Цей час відзначається значними змінами як в економіці, політиці, так і в освіті. Державна політика спрямована на освічену і розвинуту країну реалізується через реформування освіти, а відтак, вже на початку XIX ст., з'являється нова розгалужена система шкіл, гімназій, університетів.

Чимало цікавого можна виявити вивчаючи виховання молоді того часу. Розглянемо процес виховання й перші спроби організації самовиховання на прикладі 3-ї Харківської чоловічої гімназії.

За даними історико-статистичного огляду п'ятих років (1861-1866) виявляється така картина. На 1861 рік в м. Харкові вже існували Перша і Друга чоловічі гімназії, де навчалося близько 280 учнів в кожній. На 1865 рік в обох гімназіях було вже 700 учнів на чотири класи [1, с. 28]. Тобто розуміння необхідності здобуття середньої освіти поступово проникає до значного числа сімей міста. Як наслідок - посилюються вимоги до вступу слухачів до харківських гімназій. Однак на перешкоді стають суто матеріальні моменти: нестача приміщень, особливо в перших класах, плата за навчання.

30 серпня 1861 року за наказом Олександра II було відкрито особливе відділення паралельних 4 класів при I-й харківській гімназії [1, с. 5]. Воно розташовалося у будинку спадкоємців Андрійових у центрі міста, на Рибній вулиці. Згодом це приміщення вмістило ще 3 класи, й на цій основі було відкрито 3-ю гімназію. Спочатку в класах було по 32-54 учня, а за 5 років кількість збільшилась до 50-60 учнів. Усього в гімназії на 1866 рік було 311 учня [1, с. 38].

На школу звичайно впливали особливості розвитку суспільства того часу, тому важливе місце в програмі посідає Закон Божий, постійно відбувається цензура підручників, здійснюється контроль за лекторами під час спілкування з учнями, як і раніше до гімназій приймали здіблішого дітей вищих прошарків. Але, одночасно, було чимало позитивних рис в організації як освіти, так і виховання. Вивчалися предмети, які спонукали до мислення й формування своїх власних думок, чіткості висловів, наприклад, латинська мова [2, с. 676]. Дуже ретельно ставилися в гімназіях до підбору вчителів: приймалися досвідчені спеціалісти, з авторитетом та відчуттям пошани до школярів. Але головне - це формування розуміння викладачами головної мети учбового процесу, у зв'язку з чим їм постійно нагадувалося, що не муштра й запам'ятання уривків Закону Божого головне в навчанні. Дитину, учня готували як самостійну, розумну людину [3, с. 225].

Усі проблемні питання, недоліки обов'язково обговорювались на щомісячних нарадах. Постійно складалися схеми і таблиці про успіхи, поведінку учнів. Перед викладачами постає важливе питання: як разом з показниками успішності поліпшити й самі знання. Постійно проводився публічний огляд успішності учнів, що мало значний вплив на психологічний стан дитини.

Усім закладам освіти середини XIX ст. була притаманна така характерна риса як примушення. Усі дореволюційні школи використовували такі заходи [2, с. 678], і 3-я гімназія не була винятком.

Ті учні, що мали оцінки "3" чи "2" підпадали під певну систему покарань. Головними покараннями були такі: покарання прутами; за запізнення стояння перед дошкою, доки не запитають урок; за пропуск лекцій - відробітка теми й занесення зауважень до чергового журналу; учні що мали "одиниці" - поставали перед директором; усі недоліки доводилися до відома батьків або репетиторів.

Поліпшувати свої оцінки й знання стало обов'язковим правилом для тих, хто не встигав. Заняття на свята, в неділю, після обіду було суттєвим, але ефективним покаранням. Жодна з передових країн не відхилялася від самих енергійних мір примушення у навчальному процесі. Усі вони були спрямовані на розвиток в учнях відчуття сорому за свої негативні дії, прояв свідомого ставлення до своїх вчинків. Наступними заходами були помірний пост, арешт на декілька днів й врешті-решт - виключення з гімназії [1, с. 35].

Цікавим було покарання за одну чи дві одиниці. Учні з'являлися під арешт з книжками й були під наглядом інспектора. Доки вони не відповідали на поставлені запитання, й не одержували кращих оцінок, їх не відпускали. Це дуже дисциплінувало й зобов'язувало учнів краще вчитися [2, с. 677].

За значні успіхи та поведінку учні одержували пільги, публічну винагороду, медалі по закінченні гімназії. Пільги надавалися учням, які мали з усіх предметів п'ятірки. По-перше, вони полягали у вільному відвідуванні лекцій; по-друге - у винагороді цікавими книгами або подяці з боку директора; по-третє - нагороді стипендією М.С.Риндановського. Виховну роль відігравали й ті ж публікації успішності учнів [1, с. 65].

Педагогічна наука завжди вважала, що основними методами виховання виступають заохочення, організація діяльності, навчання [6, с. 88]. Автори історико-статистичного огляду діяльності 3-ї гімназії не заперечували це, навпаки, стверджували, що зовнішні "поліцейські" засоби виховання не є коренем дисципліни, а виховна сила в самій науці, "здоровій й обґрунтованій", що треба розкривати самосвідомість вихованців, розвивати відчуття законослух'яності й морального обов'язку [1, с. 79]. За їх думкою, значною мірою це залежало від гідності викладачів, бо з пошаною ставлячись до учнів, вони й самі заслужать від учнів пошани й любові, а тому й до предмету, який викладався [3, с. 185].

В огляді йдеться про те, що настав час серйозного й справжнього розуміння й познання самих себе. Треба краще знайомитися з учнем, спілкуватися з ним після уроків, прашувати так, щоб в ньому виявилися бажання вчитися, знаходити нове, намагання підвищити рівень свого розвитку [1, с. 89].

Як у XIX столітті, так і зараз, педагоги переконують нас, що усе залежить від самих учнів. І якщо сам учень побажав змінити рівень своїх знань, чи своєї поведінки, він досягне мети. В огляді згадується, що за весь рік дуже швидко змінилися оцінки та поведінка тих учнів, які самі цього бажали [1, с. 43]. Цим гімназія дуже пишалася й вважала, що з них вийдуть гідні громадяни.

Про це ж зазначав й філософ того часу В.В. Розанов, який вважав, що оди́н з принципів освіти - індивідуальний, особливий підхід до учня [4, с. 92].

Потреба у самовдосконаленості з'являється в процесі пізнавальної творчої діяльності самого вихователя і природним шляхом переходить на юнаків.

Приклад діяльності 3-ї гімназії у 60-ті роки XIX ст. свідчить про те, що у зазначений період, хоча й продовжували запроваджувати традиційні примусові методи виховання, поступове розуміння механізму виховного процесу змінило орієнтири виховної роботи.

1. Историко-статистическое обозрение. Пятилетие третьей Харьковской гимназии, образовавшейся из бывшего параллельного отделения харьковской губернской гимназии.-Х., 1866.

2. Багалея Д.И., Миллер Д.И. История города Харькова за 250 лет его существования (с 1655 по 1905 год): Историческая монография. - Х., 1912.- Т.2.

3. Антология педагогической мысли России пер. пол. XIX в.- М., 1987.

4. Розанов В.В. Сумерки просвещения.- М., 1990.

5. Історія педагогіки.- К., 1973.

6. Нечепоренко Л.С., Гурова К.Д. Вопросы общей педагогики.- Х., 1991.

7. Лозова В.І., Троцько Г.В. Теоретичні основи виховання і навчання.- Х., 1997.

Бабурова Е.
(ХГУ)

Образ низшего духовенства в городской литературе Западной Европы XII-XIII вв.

Выделяя образ священника в городской литературе XII-XIII вв. (фаблио, шванки, голиардика) в чем-то дублирующий свидетельства хроник, а в чем-то достаточно гротескный, психологически субъективный, за которым стоит конкретный автор, следует разделить его на две группы: высшее и низшее духовенство. Приходской кюре был наиболее "доступен" для простого народа из всей сложной церковной иерархии. Человек принадлежал своему приходу: здесь он получал крещение после рождения, т.е. из существа биологического превращался в существо социально-нравственное, посещал церковь, исповедовался, вступал в брак, здесь же он получал и последнее отпущение грехов. Только в пределах прихода допускалось погребение [4, с. 133].